ПРОГРАМА ЗА РАЗВИТИЕ НА СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ 2014-2020
Европейски земеделски фонд за развитие на селските райони: Европа инвестира в селските райони

„Проучване на възможностите за развитие на социално предприемачество чрез стратегия за ВОМР и потенциала за развитие на социална икономика на територията“

Общини Берковица, Годеч и Драгоман

ЮЛИ, 2023
МИГ – БЕРКОВИЦА И ГОДЕЧ

Съдържание

Въведение 2
Същност на социалната икономика 2
Възникване на понятието „социална икономика“ 3
Значимост на социалната икономика 4
Предизвикателства пред развитието на социалната икономика 5
Същност на социалното предприемачество 7
Нормативна регламентация на социалното предприемачество в България 7
Социален предприемач 10
Разлика между социалните и традиционните предприятия 10
Правно-организационна форма на социалните предприятия 12
Типове социални предприятия 14
Основни сфери на дейност на социалните предприятия в България 14
Финансиране на социалните предприятия в България 16
Социални предприятия на територията на Общини Берковица, Годеч и Драгоман 16
Проучване на възможностите за развитие на социално предприемачество чрез стратегия за ВОМР и потенциала за развитие на социална икономика на територията 18
Анализ на резултати от проведено проучване на територията на Общини Берковица, Годеч и Драгоман 19
Възможности за развитие на социалното предприемачество и социалната икономика на територията на общините. Препоръки. 27
Източници 29

Въведение

Това проучване е изготвено от „Евро Бизнес Консулт“ ЕООД съгласно Договор №19.1-2 със сдружение „Местна инициативна група – Берковица и Годеч“ от 17.04.2023 г., в рамките на изпълнение на Административен договор № РД 50-76/22.03.2023 г. по проектно предложение № BG06RDNP001-19.610-0017, с наименование: „Подготовка на стратегия за местно развитие с участието на местната общност на територията на общини Берковица, Годеч, Драгоман“, във връзка с изпълнение на подмярка 19.1 „Помощ за подготвителни дейности“ на мярка 19 „Водено от общностите местно развитие“ от ПРСР 2014-2020 г., с финансовата подкрепа на Европейски земеделски фонд за развитие на селските райони.

Целта на проучването е установяване на нагласите и потенциала на местната общност за развитие на социално предприемачество и социалната икономика.

Предмет на проучването е установяване на познанията и разбирането на местната общност за развитие на социално предприемачество и социалната икономика, както и идентифициране на съществуващите социални предприятия на територията и изследване на потенциала им за развитие.

Изготвена е анкетна карта, която е публикувана онлайн и е разпространена до конкретен списък със заинтересовани страни, предоставен от екипа на МИГ – Берковица и Годеч, както и е достъпна за всеки жител на общините в публичното пространство и в официалната интернет страница на трите общини. Анкетирани са заинтересованите страни на местно ниво – представители на местната общност на Общини Берковица, Община Годеч и Община Драгоман.

Очакваните резултати от обобщената и анализирана информация от проведеното проучване са формулирани конкретни препоръки за развитие на социалното предприемачество и социална икономика на територията на трите общини, както и за възможностите за финансиране на дейности в сферата чрез мерките на СВОМР.

Същност на социалната икономика

Националната концепция за социална икономика определя социалната икономика като събирателно понятие, с което се акцентира върху прекия социален ефект от дейността на предприятия или организации, които са учредени със социална цел и целенасочено организират своята дейност, за да постигат такъв резултат.

Социалната икономика е едновременно част от реалната икономика и част от гражданското общество, в която физически и юридически лица, сдружения на доброволци или други организирани субекти осъществяват стопанска дейност в обществена полза и реинвестират печалба за постигане на социални цели. В рамките на социалната икономика се създава устойчив бизнес модел, който не се окачествява по размера и сферите на дейност, а посредством зачитането на общи принципи и ценности (мобилизиране и кооперирание на ресурси, солидарност, отговорност, доверие и взаимопомощ).

Като се основава на трудово интензивни технологии, поставя обществената полза преди печалбата и предлага по-ниски цени за социално значими продукти, социалната икономика увеличава жизнените шансове и води до по-равномерно разпределение на националния доход. Социалната икономика заема специфично пространство между държавата (с нейните защитни механизми) и пазара (с неговата икономическа ефективност и насоченост към печалба, основана на капитал). Предприятията на социалната икономика се управляват като бизнес, произвеждат стоки и услуги за пазарната икономика и насочват част от своите ресурси за осъществяването на социални цели.

Възникване на понятието „социална икономика“

Независимо от своята обусловеност със съвременната икономическа реалност, понятието „социална икономика“ има почти двувековна история, като за периода на своето съществуване то претърпява редица промени в теоретичната си същност. За пръв път в икономическата литература се счита, че е въведен терминът „социална икономика“ от френския либерален икономист Шарл Дюноайе, който публикува през 1830 г. „Трактат за социалната икономика“. В този труд, Дюноайе защитава етичния подход в икономиката, с което поставя началото на т.нар. школа на социалните икономисти във Франция.

В този начален период, социалната икономика като икономически термин се ограничава от либералните схващания за ненамесата на държавата в икономиката и специфичния ефект върху икономическата теория, който създава зараждащият се по това време капитализъм. Така етичните норми в икономиката биват адресирани към съвместяване на морала с икономиката, чрез внасяне на морал в поведението на отделния човек.

През втората половина на 19-ти век в световната икономика се наблюдава особено явление, което повлиява промяната на социалната икономика в съдържателен аспект. Въпреки нарасналото проявление на социалната икономика през първата третина на 20-ти

век, тя не заема значима роля в модела на икономически растеж, основан главно на частния капитал и публичния сектор. Господства схващането за „социалната държава“, като регулатор на вече признатите социалните несъвършенства в икономическия баланс. Възприема се, че икономическата система се коригира от правителството, синдикатите и съюзите на работодателите.

Едва в последната четвърт на миналия век с настъпването на кризата на социалната държава и системите на смесената икономика в някои европейски страни се забелязва възобновяване на интереса към социалната икономика. Във фокуса отново попадат икономическите модели на кооперациите и взаимоспомагателните дружества, към които се добавя социалния ефект от дейността на фондациите – всички те, като алтернатива на моделите на капиталистическия и публичния сектор. Този процес се обуславя от нарастващите трудности в справянето с големи проблеми, като продължителната безработица, социалната изолация, благосъстоянието в селските и западналите градски райони, здравеопазването, образованието, качеството на живот на пенсионерите, устойчивия растеж и др. Това са социални потребности, които остават извън обсега или са в недостатъчна степен обезпечени от дейността на публичния и частния сектор, потребности, които все по-трудно могат да бъдат задоволени от саморегулиращите се пазари или от традиционната макроикономическа политика.

Значимост на социалната икономика

Научният интерес нараства, като се провеждат мащабни научни изследвания, които отчитат значителен ръст на социалната икономика. Наблюдава се и ръст на организациите от социалната икономика, които произвеждат т. нар. „социални“ или „публични“ блага като трудова и социална интеграция, социални услуги и домашен патронаж. Опирайки се на принципите за кооперране и сдружаване, приемайки кооперативните ценности, тези организации са признати като „социални предприятия“ в много европейски страни (Италия, Португалия, Белгия, Франция, Испания и др.).

Значимостта на социалната икономика се признава и отчетливо се наблюдава в цяла Европа, като по скорошни данни на Европейската комисия:

- в социалната икономика на Европа оперират над 2 мил. организации или 10% от всички бизнес организации в 27-те държави-членки на ЕС;
- повече от 11 милиона души са заети в този икономически сектор (около 6% от заетите лица във всички икономически сектори);

- 160 милиона от населението на Европа членува в организации от социалната икономика;
- сдруженията през 2015 г. осигуряват заетост на 8,6 млн. души, като генерират 4% от БВП, а техни членове са 50% от гражданите на ЕС.

Всички тези измерители определят значимостта на социалната икономика в съвременния икономически модел. От друга страна ролята на социалната икономика се подсилва от специфичните синергични въздействия, които могат да бъдат наблюдавани конкретно при осъществяването на дейност от трудово-производителните кооперации. Те едновременно осигуряват заетост и допринасят за формирането на публични средства, които се насочват чрез държавните социални политики към разрешаване на проблеми в социалната сфера.

За българската икономика (като част от развиващите се икономики) е присъщ „порочния“ модел, при който глобалните икономически тенденции се привнасят като правила, които не съответстват на възможностите на наличните публични ресурси и са адресирани към разрешаването на социално-икономическа проблематика, която не е типична в нашата среда. Този феномен на глобалната икономическа и политическа обвързаност допълнително разконцентрира ограничените публични ресурси, отклонявайки ги от реалните социални потребности.

Предизвикателства пред развитието на социалната икономика

Промяната на разбирането за природните ресурси като неизчерпаем източник на блага, въздействия върху линейния икономически модел. Възприеманите като константно ниски до скоро цени на суровините, днес бележат непрестанен ръст. Тази промяна повишава ценовите равнища на изхода от трансформационния (производствения) процес, с което се оказва пряко негативно влияние върху социално-икономическата система.

Динамиката на иновациите в производствената сфера и тази на услугите интензифицира и скъсява продуктовия жизнен цикъл, принуждавайки производителите да търсят по-големи печалби в етапа на внедряване на продукта на пазара. Тези изменения засилват негативния социален ефект и повишават значимостта на социалното му въздействие. Същевременно моделът на линейната икономика в съчетание с високата степен на автоматизация на производствения процес и нарастващата световна популация на населението очертават границите на нарастващ социален проблем. Проблемът се

характеризира със спад в заетостта и свързания с това ефект на намаляване на покупателната способност на населението.

Допълнително негативно въздействие върху актуалната социално-икономическа среда оказват влошената демографска структура, базирана на по-ниската раждаемост и по-високата продължителност на живот на населението в световен мащаб. Сред предприетите мерки за преодоляване на констатираните проблемни области в Европейския съюз се различават две, оценявани с най-голям потенциал за промяна на модела. Това са стратегиите за развитие на кръговата и социалната икономика.

В тази динамична среда, държавната политика следва да коригира недостатъците на линейната икономика, като намалява негативните социални ефекти върху обществото. В резултат на неблагоприятното въздействие на икономически (свързани с глобализацията), екологични (свързани с климатичните промени) и демографски (застаряващо население и силни миграционни процеси) фактори, коригиращата функция на държавната политика може да се определи като неефективна.

Парадокса на неефективната държавна социална политика се идентифицира чрез релацията:

- нарастване на социалните потребности (основани на демографските изменения)
- увеличаване на разходите за социална политика
- увеличаване на данъчната тежест за реалния бизнес сектор
- съкращаване на разходите за персонал в реалния сектор
- намаляване на заетостта и увеличаване на безработицата
- увеличаване на разходите за социална политика.

Развитието на социалната икономика си поставя за цел преодоляване на социалните проблеми, произтичащи от реализацията на линейната икономика, в съчетание с ефекта от повишената автоматизация и демографските проблеми и парадокса на неефективната държавна социална политика.

Социалната икономика е специфична среда, предоставяща възможност за развитие на иновативни предприемачески модели. Тя осигурява възможност за развитие на широк спектър от организации, опериращи на пазарен, непазарен или непаричен принцип. Възможностите на субектите на социалната икономика да развиват дейности от обхвата на кръговата икономика предопределя ключовата й роля в процеса на развитие на нов

социално-икономически модел. Модел, характеризиращ се с устойчиво социално, икономическо и екологично развитие.

Същност на социалното предприемачество

Социалното предприемачество е стопанска дейност, която съчетава възможностите на пазара със социалните каузи, като в центъра са хората и техните нужди. Счита се, че за да бъде определена като „социална“, предприемаческата дейност трябва да има ясно изразен социален ефект спрямо лица от уязвими социални групи, като например подобряване на жизненото им равнище, осигуряване на заетост, предоставяне на услуги или други форми на пряка подкрепа, с краен резултат активното им социално включване.

Националната концепция за социална икономика дефинира социалното предприемачество като „стопанска дейност, насочена изцяло към създаване, експлоатация и развитие на социални предприятия“, а Законът за предприятията на социалната и солидарна икономика определя социалното предприемачество като форма на предприемачество, която съвместява стопанска дейност с преследването на социални цели, в резултат на което се произвежда социална добавена стойност.

Социалното предприятие се развива в специфичен, местен контекст и представлява основната икономическа единица на социалната икономика. Социалните предприятия се позиционират между частния сектор и публичния сектор. Ключовите отличителни характеристики на тези предприятия са социалните цели, съчетани с предприемаческия потенциал на частния сектор.

Нормативна регламентация на социалното предприемачество в България

Българското законодателство дълги години не предлагаше ясна нормативна дефиниция на социалното предприятие. В наличните литературни и информационни източници редица автори предлагат различни определения, в които посочват някои от основните характеристики на социалното предприятие. Така например, често се посочва, че социално предприятие е организация, която извършва устойчива стопанска дейност в името на социална кауза.

Успешното социално предприятие е дефинирано като функциониращо предприятие със социална кауза, което генерира приходи от своята дейност и има положителен финансов резултат, самостоятелно е при вземането на решения, не зависи изцяло от външно финансиране, има ясна перспектива за развитие и постига социалните си цели.

Счита се, че социалните предприятия трябва да имат ясна социална мисия, да създават по-голямата част от доходите си чрез стопанска дейност, да реинвестират по-голямата част от своята печалба за реализиране на социални цели, да бъдат самостоятелни, независими от държавата, отговорни и прозрачни. Също така, едно предприятие се определя като социално само ако извършваната от него стопанска дейност е с ясно изразен и траен социален ефект спрямо лица от уязвими социални групи, като им предоставя подкрепа с цел преодоляване на социалната им изолация. Ето защо често се посочва, че еднократното предоставяне на финансова или нефинансова помощ на лица от социално уязвими групи или предоставянето на еднократна услуга не могат да бъдат определени като дейност на социалното предприятие.

Основните уязвими групи, в полза на които най-често работят социалните предприятия са хора с увреждания, хора от етнически малцинствени групи, хора в предпенсионна и пенсионна възраст, самотни родители, многодетни майки, трайно безработни, страдащи от различни зависимости, бивши затворници, деца, лишени от родителски грижи, други лица в неравностойно положение.

През 2014 г. в доклад на Европейската комисия е предложена обобщена дефиниция на социалното предприятие, като са определени основните условия, които една организация трябва да изпълни, за да бъде категоризирана като социално предприятие.

Съгласно тези условия, организацията трябва:

- да извършва икономическа дейност, т.е. да се занимава с непрекъсната дейност по производство и/или търговия на стоки и/или услуги;
- да преследва ясна социална цел, т.е. цел, която е от полза за обществото;
- да има определени лимити за разпределение на печалбите и/или активите, за да се даде приоритет на социалната цел пред реализирането на печалба;
- да бъде независима, т.е. да е налице организационна автономност от държавата и другите традиционни бизнес организации;
- да има приобщаващо управление, т.е. да се характеризира с демократичен процес на вземане на решения.

Едва в края на 2018 г. в България е приет Закон за предприятията на социалната и солидарна икономика, който регулира статута и дейността на социалните предприятия. Законът определя социалното предприятие като предприятие, което независимо от правно-организационната си форма има за предмет на дейност производство на стоки или

предоставяне на услуги, като съчетава икономически резултати със социални цели, постига измерима, положителна социална добавена стойност, управлява се прозрачно с участието на членовете, работниците или служителите при вземане на управленски решения, осъществява своята икономическа дейност, като част от средносписъчния брой на персонала са лица от уязвими групи и/или като печалбата преимуществено се разходва за осъществяване на социална дейност и/или социална цел съгласно учредителния договор или устав.

Съгласно закона, субекти на социалната и солидарна икономика са кооперациите, юридическите лица с нестопанска цел за осъществяване на общественополезна дейност и социалните предприятия. Социалните предприятия са класифицирани в клас А и клас А+, като класификацията не зависи от правно-организационната им форма, а от осъществяваната дейност, начина на управление, начина на разходване на печалбата и наетите лица.

Законът определя като социално предприятие клас А всяко социално предприятие, което отговаря на три от посочените по-долу четири законови условия, т.е. изпълнява едновременно първото, второто и третото условие или първото второто и четвъртото условие:

- Предприятието осъществява социална дейност, която произвежда социална добавена стойност, определена съгласно методика, издадена от министъра на труда и социалната политика.
- Предприятието се управлява прозрачно с участие на членовете, работниците или служителите при вземане на решения по установена в учредителния договор, устава или друг устройствен документ процедура.
- Положителният счетоводен финансов резултат на предприятието след данъчно облагане за последния отчетен период се разходва повече от 50% и не по-малко от 7500 лв. за осъществяване на социална дейност или цел.
- Не по-малко от 30% и не по-малко от три лица от наетите в предприятието са лица от уязвими социални групи, подробно изброени в закона.

Така например, лица от уязвими социални групи са: хора с трайни увреждания; продължително безработни лица; лица до 29-годишна възраст, които нямат предходен професионален опит; безработни лица над 55 г.; лица, които отглеждат деца с трайни увреждания; лица, изтърпели наказание лишаване от свобода за срок, не по-кратък от 5 г.;

лица със зависимост към алкохол или наркотични вещества, преминали успешно лечебна или психо социална рехабилитационна програма; бездомни лица; чужденци, получили закрила в Република България; лица, получили статут на специална закрила по реда на Закона за борба с трафика на хора; лица, пострадали от домашно насилие и др.

Социално предприятие клас А+ е всяко предприятие, което отговаря на условията за социално предприятие клас А, както и на поне едно от следните допълнителни условия:

- Социалната добавена стойност се осъществява изцяло в административните граници на общини, които за предходната година имат равнище на безработица, равно или по-високо от средното за страната.
- Положителният счетоводен финансов резултат на предприятието след данъчно облагане се разходва повече от 50% и не по-малко от 75 000 лв. за осъществяване на социална дейност.
- Най-малко 30% от наетите са лица от уязвими социални групи (подробно изброени в чл. 7, т. 4) и са работили без прекъсване в предприятието през последните 6 месеца.

Социален предприемач

Може да се обобщи, че социалния предприемач е индивид със социална мисия, чиято основна цел не е лична изгода, а намирането на иновативни решения на значими социални проблеми, за които обществото няма адекватен отговор, посредством предприемаческо поведение и финансово независима и устойчива организация. Тази дефиниция на социалния предприемач съдържа три ключови измерения: – поставя се акцент върху изпълнението на социална мисия, която се свързва със създаването и доставянето на социални ползи; – създава се предприемаческа организация, която осъществява стопански дейности и прилага бизнес и маркетингови концепции; – разработва се ефективен бизнес модел, който осигурява финансова независимост и устойчивост.

Разлика между социалните и традиционните предприятия

Социалното предприятие обикновено работи в сфери, които не са особено привлекателни за бизнеса, поради очакваните по-ниски печалби и по-бавната възвръщаемост на вложените инвестиции. В бизнеса основната цел е печалбата, социалният ефект остава повече или по-малко в периферията. Обратно е положението в едно социално предприятие, където социалният ефект от дейността играе основна роля. Той може да се проявява под различни форми:

- Използване на приходите за подпомагане на определени целеви групи;
- Предоставяне на услуги, непривлекателни за бизнеса, на хора в неравностойно положение;
- Създаване на възможности за професионална и социална интеграция;
- Създаване на социална добавена стойност;
- Спестяване на социални разходи.

Социалното предприятие е стопанска дейност с двойствен характер: предприемачество с изразен социален ефект. Основната му цел не е генериране на печалба на всяка цена, а постигане на равновесие между генерирането на приходи и постигането на изразен социален ефект.

Често срещани рискове при развитието на социалното предприемачество

На първо място е рискът от недостатъчно или отсъствие на търсене на продуктите и услугите, създавани от социалните предприятия. Това би могло да се дължи на силно свито местно потребителско търсене, на липса на добре развита продуктова и маркетингова стратегия от социалните предприемачи, невъзможност за експортна ориентация на продукцията и недостатъчно използване на възможностите за е-бизнес.

На второ място е нивото на информираност и обществените нагласи към социалното предприемачество. През последните десетилетия системата на социалното подпомагане в ЕС култивира нагласи, че рисковите групи следва да получават помощи от държавата и те са изгубили нагласи да бъдат активни. От друга страна, самото общество и бизнес имат нагласата, че социалните дейности са присъщи за държавата и те няма какво толкова да допринесат. Това ниско ниво на информираност би могло да бъде риск за развитието на социалната икономика, но може да бъде преодоляно с адекватни информационни програми и мерки.

На трето място е социално-икономическата среда – в условия на влошена бизнес среда, затруднени условия за правене на бизнес, недоразвит пазар на труда и т.н., социалното предприемачество трудно би могло да преодолее ограниченията, пред които е изправен целия бизнес. Този риск би могъл да бъде преодолян с отваряне на социалните предприятия към съседни и външни пазари.

И на последно, но не и по важност място се нарежда риска от ниско качество на работните места в социалната икономика – резултат, който не влиза в бизнес целите на

социалните предприемачи и стратегическите цели на местните власти, но който може да бъде естествено следствие на описаните по-горе рискове. Самото качество на работните места може да бъде рисково по отношение на:

- Устойчивата заетост, която предлагат
- Сигурност на работното място
- Осигуряване на обучение
- Баланс между работа и личен живот
- Адекватно заплащане
- Възможност за кариерно развитие
- Възможност за самостоятелно вземане на решения
- Благоприятна работна среда и положителни отношения между работещите.

Този риск би могъл да бъде редуциран и управляван с широкообхватни програми и мерки за насърчаване на социалното предприемачество, развитие на човешките ресурси в социалната икономика и др.

Осигуряването на достъп до финансиране и възлагането на външни услуги към социални предприятия от страна на публичния сектор е ключово за развитие на социално-предприемаческите идеи. От една страна, рисковите групи се характеризират с изключително ниски доходи и е малко вероятно да могат сами да осигурят финансирането на своите идеи. От друга страна, бизнеса, който има желание да стартира допълнителни социално-насочени дейности също се сблъсква с проблема на ограничените приходи и печалба, недостатъчните средства за инвестиции и липсата на ресурси за иновационна дейност.

Правно-организационна форма на социалните предприятия

Социалните предприятия могат да съществуват под различна правно-организационна форма. В България съществува многообразие от предприятия и организации, които попадат в сектора на социалната икономика: специализирани предприятия и кооперации на хора с увреждания, общински предприятия, кооперации, юридически лица с нестопанска цел (сдружения и фондации), търговски дружества (включително и такива, регистрирани от юридически лица с нестопанска цел) и др.

В крайна сметка целта на социалното предприятие е да се осигури баланс между икономическата ефикасност и социалните цели, като се даде превес не на правната форма,

под която ще бъде организирано социалното предприятие, а на целите, които си поставя и ефекта от дейността, който се стреми да постигне.

Юридическите лица с нестопанска цел (ЮЛНЦ) са сдружения и фондации, които могат да извършват стопанска дейност. Същевременно, Законът за юридическите лица с нестопанска цел поставя някои изисквания към стопанската дейност на ЮЛНЦ – тази дейност трябва да бъде допълнителна, да бъде свързана с предмета на основната дейност, за която са регистрирани, да е регламентирана в устава или учредителния акт, да не се разпределя печалба, приходите от тази дейност да се използват за постигане на определените в устава или учредителния акт цели. Юридическите лица с нестопанска цел могат да се самоопределят (с устава или учредителния акт) като организации за осъществяване на дейност в обществена или в частна полза. Определянето за осъществяване на обществено полезна дейност е неотменяемо след вписването на това обстоятелство в регистъра за юридическите лица с нестопанска цел, воден от Агенцията по вписванията към министъра на правосъдието.

В Националната концепция за социална икономика изрично са посочени като социални предприятия регистрираните по Закона за юридическите лица с нестопанска цел (ЗЮЛНЦ) неправителствени организации, които развиват стопанска дейност с изразен социален ефект спрямо лица от уязвимите групи, като например подобряване на жизненото им равнище, осигуряване на заетост, предоставяне на услуги и други форми на пряка подкрепа, чийто краен резултат е активното им социално включване. Въпреки трудностите за създаване и развитие на социални предприятия в България е налице тенденция за използване на капацитета на нестопанските организации за създаване на заетост и интеграция на хора в неравностойно положение, за социално включване и предоставяне на социални услуги.

В някои случаи *търговски дружества*, регистрирани по Търговския закон (събирателни дружества, командитни дружества, дружества с ограничена отговорност, акционерни дружества), които са стартирали дейността си с частни ресурси, могат да работят за социални каузи. Много често юридическите лица с нестопанска цел учредяват търговско дружество (например еднолично дружество с ограничена отговорност), като използват прихода от стопанската дейност на търговското дружество, за да финансират социалните си цели.

Общинските търговски дружества (ЕООД, ЕАД), както и *публично-частните партньорства* също могат да бъдат социални предприятия, ако водеща за дейността им е социалната кауза.

Типове социални предприятия

Социалните предприятия биват различни типове в зависимост от основните им характеристики. В зависимост от **сферата**, в която работят, те са:

- Социални предприятия като доставчик на социални и здравни услуги;
- Социални предприятия като тренинг и обучителни организации;
- Социални предприятия като работодател на лица от маргинализирани групи или хора с увреждания;
- Социални предприятия, занимаващи се с производство и търговия.

В зависимост от **целевите групи**, социалните предприятия биват ориентирани към:

- Социално слаби лица;
- Лица с физически или психични увреждания;
- Деца и семейства в риск;
- Младежи, които не са интегрирани в обществото (като сираци);
- Етнически малцинства;
- Жени - жертви на насилие;
- Възрастни хора.

В зависимост от **целите си**, социалното предприятие може да има за цел:

- Икономическо развитие – чрез създаване на заетост и създаване на благосъстояние на целевите групи;
- Трудова интеграция на социално слаби или хора с увреждания, на маргинализирани групи;
- Бизнес ориентираност и предприемачество;
- Социална защита.

Основни сфери на дейност на социалните предприятия в България

В България, както и в Европа, основните сфери на действие на социалните предприятия са основно в:

- социалната сфера – предоставянето на социални и здравни грижи, социална защита, консултиране на социално уязвими и маргинализирани групи;

- образователни услуги;
- в сферата на комуналните дейности – озеленяване, почистване;
- в развлекателната дейност;
- в туризма.

Социални предприятия, доставчици на социални услуги

Съгласно Закона за социалното подпомагане „социални услуги“ са тези дейности, предоставяни като услуги, които са насочени към подкрепа на подпомаганите лица за водене на пълноценен живот. Като съществена част на понятието „социална услуга“ е посочена социалната интеграция на потребителя, която следва да съпътства непрекъснато процеса на предоставяне на услугата. В тази връзка предоставянето на платени социални услуги води до акумулиране на приходи от стопанска дейност и в този смисъл представлява вид социално предприятие. Засилващата се през последните години тенденция на делегиране на предоставянето на социални услуги от страна на държавата и най-вече от страна на общините засилва тази част от социалните предприятия, независимо дали става дума за търговско дружество или неправителствена организация.

Социални предприятия, предоставящи здравни услуги

Тъй като се касае за немедицински здравни заведения, този тип социални предприятия предоставят основни здравни услуги, които изискват специализация - измерване на кръвно налягане, оказване на помощ от медицински сестри, рехабилитатори, консултиране за приема на лекарства, превързочни дейности, профилактични прегледи и консултации, анонимно безплатно консултиране и тестване за СПИН и други. На практика тези услуги са част от социалните услуги, предоставяни от предприятието – независимо дали става дума за домашен социален патронаж или за социални услуги за зависими, ромски групи, млади жени и т.н.

Социални предприятия, организиращи обучения и предоставящи образователни услуги

Законът дава право както на нестопански организации, така и на търговски дружества или кооперации да бъдат регистрирани по предвидения специален ред като училища и центрове за професионално обучение. Те могат да издават валидни дипломи за придобита образователна или професионална степен, ако самите предприятия имат съответната регистрация и акредитация. Социалният аспект на този тип дейност се състои

в наемането на представители на социално уязвими групи и хора със специални потребности като обучители или да бъдат организирани специализирани обучения за тях.

Социални предприятия в сферата на производството

Последната тенденция през годините е насочването към организиране на различни производства – основно малки или средни предприятия, които произвеждат продукти предимно в сферата на леката и хранително-вкусовата промишленост, земеделието. В развитите технологично държави особено перспективни са производствата в сферата на съвременните технологии, но в България този тип дейност е слабо развита.

Финансиране на социалните предприятия в България

Социалното предприятие е бизнес, който предлага решение на социален проблем, ето защо от първостепенно значение за социалните предприятия е подкрепата за значими социални каузи, постигането на положително, измеримо социално въздействие, а не генерирането на максимална печалба. Същевременно социалното предприятие може и трябва да реализира приходи и да формира печалба, докато служи на социална кауза, защото по-голямата част от печалбата се инвестира обратно в социалната дейност, с цел финансова подкрепа на мисията на организацията.

Както управлението, така и финансирането на социалното предприятие до известна степен зависи от правно-организационната форма, под която предприятието извършва дейността си, като целта е да се осигури баланс между икономическата ефективност и социалните цели.

Социалните предприятия могат да използват различни възможности за финансиране, като например:

- Приходи, реализирани от стопанската им дейност;
- Национално или общинско бюджетно финансиране;
- Проектно финансиране (безвъзмездно или смесено);
- Дарения;
- Кредитиране.

Социални предприятия на територията на Общини Берковица, Годеч и Драгоман

След влизането в сила на Закона за предприятията на социалната и солидарна икономика е създаден публичният регистър на социалните предприятия. Всяко вписано в регистъра социално предприятие може да ползва насърчителните мерки, предвидени от държавата.

Насърчителните мерки са широко описани в Закона – отличителна сертификационна марка за стоките или услугите на социалните предприятия, подкрепа от страна на местните власти, улеснен достъп до имоти, които са общинска собственост, финансово подпомагане и т.н.

В България социалните предприятия са вписани в **Регистър на социалните предприятия** към Министерство на труда и социалната политика, както и в **Регистър на специализираните предприятия и кооперации на и за хора с увреждания** към Агенция за хора с увреждания.

Община Берковица

В Община Берковица има 1 регистрирано социално предприятие в Регистър на специализираните предприятия и кооперации на и за хора с увреждания към Агенция за хора с увреждания и МТСП - "АВРАМОФ1" ЕООД с ЕИК (БУЛСТАТ) 205344950. Намира се в гр. Берковица, на ул. "Червена стена " № 4. Броят на служителите е 3.
Предмет на дейност е изработката на облекла и пантофи за здравни заведения.

Община Годеч

В Община Годеч има 1 регистрирано социално предприятие в Регистър на специализираните предприятия и кооперации на и за хора с увреждания към Агенция за хора с увреждания и МТСП - "НИКЕ ГРУП" АД с ЕИК (БУЛСТАТ) 130710626. Намира се в гр. Годеч, на ул. "Петрова бара" № 7. Броят на служителите е 3.
Предмет на дейност е производството на безалкохолни напитки.

Община Драгоман

На територията на Община Драгоман няма регистрирани социални предприятия в официалните регистри.

Въпреки факта, че на територията на трите общини има разкрити и добре действащи социални услуги, те не са официално регистрирани или не покриват законовите изисквания, за да имат статус на социално предприятие.

Проучване на възможностите за развитие на социално предприемачество чрез стратегия за ВОМР и потенциала за развитие на социална икономика на територията

В периода май – юли 2023 г. е проведено анкетно проучване на територията на Берковица, Годеч и Драгоман. Получени са 40 бр. попълнени анкетни карти. Заинтересованите страни са всички жителите на териториите на Общини Берковица, Годеч и Драгоман. Проучването е проведено под формата на анкетна карта със затворени и отворени въпроси, която е качена онлайн, публикувана в официалните интернет страници на трите общини и разпространена сред заинтересованите страни. Въпросите в анкетните карти са насочени към представителите на местната общност, които се счита, че имат отношение към развитието на социалното предприемачество на териториите.

Цел на проучването е установяване на нагласите и потенциала на местната общност за развитие на социално предприемачество и социалната икономика.

Предмет на проучването е установяване на познанията и разбирането на местната общност за развитие на социално предприемачество и социалната икономика, както и идентифициране на съществуващите социални предприятия на територията и изследване на потенциала им за развитие.

Очаквани резултати:

- Установени познанията и нагласите на местната общност за същността и развитието на социално предприемачество и социалната икономика;
- Идентифицирани съществуващите социални предприятия;
- Проучени възможностите за финансиране на дейности в сферата на социалното предприемачество и социалната икономика на територията;
- Изготвени препоръки развитие на социалното предприемачество и социална икономика на територията.

Анализ на резултати от проведено проучване на територията на Общини Берковица, Годеч и Драгоман

Участници в проучването

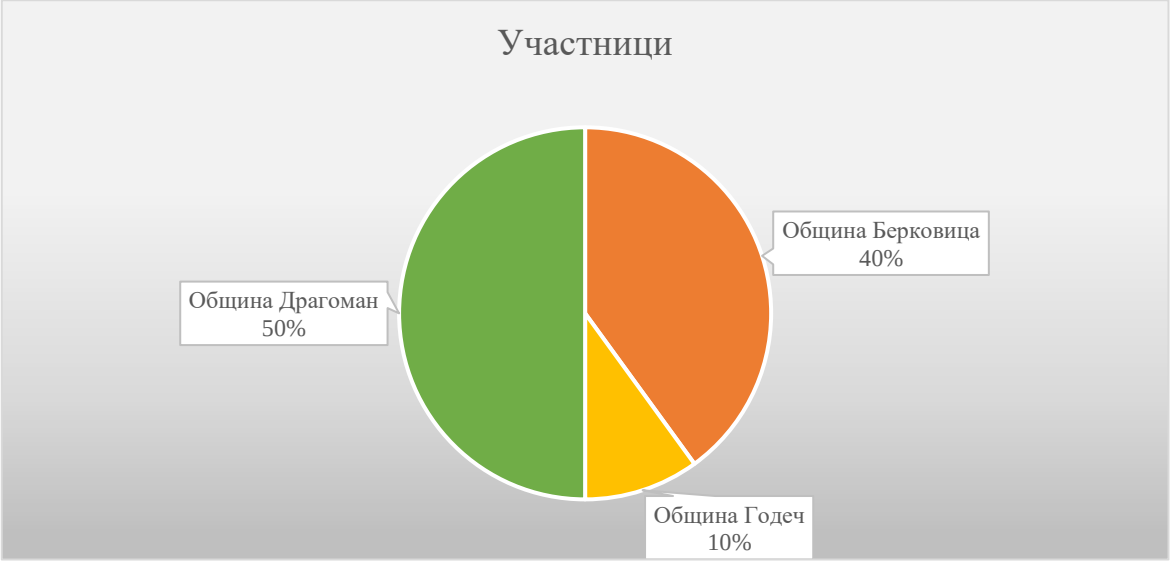

В проучването са взели участие представители на всички заинтересовани страни – живущи и/или работещи на местно ниво, като най-голям процент от анкетираните са **представители на Община Драгоман** – 50 % от анкетираните. **Представителите на Община Берковица** представляват 40 % от извадката. Най-малък процент - 10 % от анкетираните лица са **представители на Община Годеч.**

2. Знаете ли какво е „социално предприемачество“?

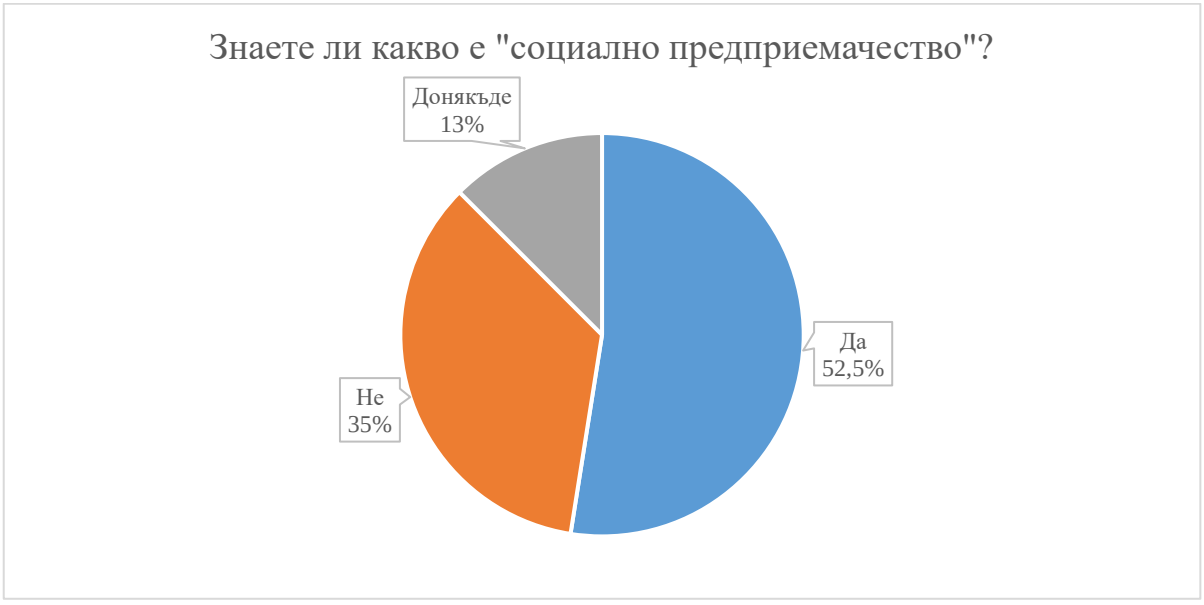

Над половината от анкетираните лица (52,5 %) знаят какво представлява социалното предприемачество. 35 % са запознати донякъде, а 12,5 % нямат информация.

3. Знаете ли какво е "социално предприятие"?

52,5 % от анкетираните жители на трите общини знаят какво е социалното предприятие, а 37,5 % са запознати донякъде със същността му. Само 10 % изобщо не са запознати.

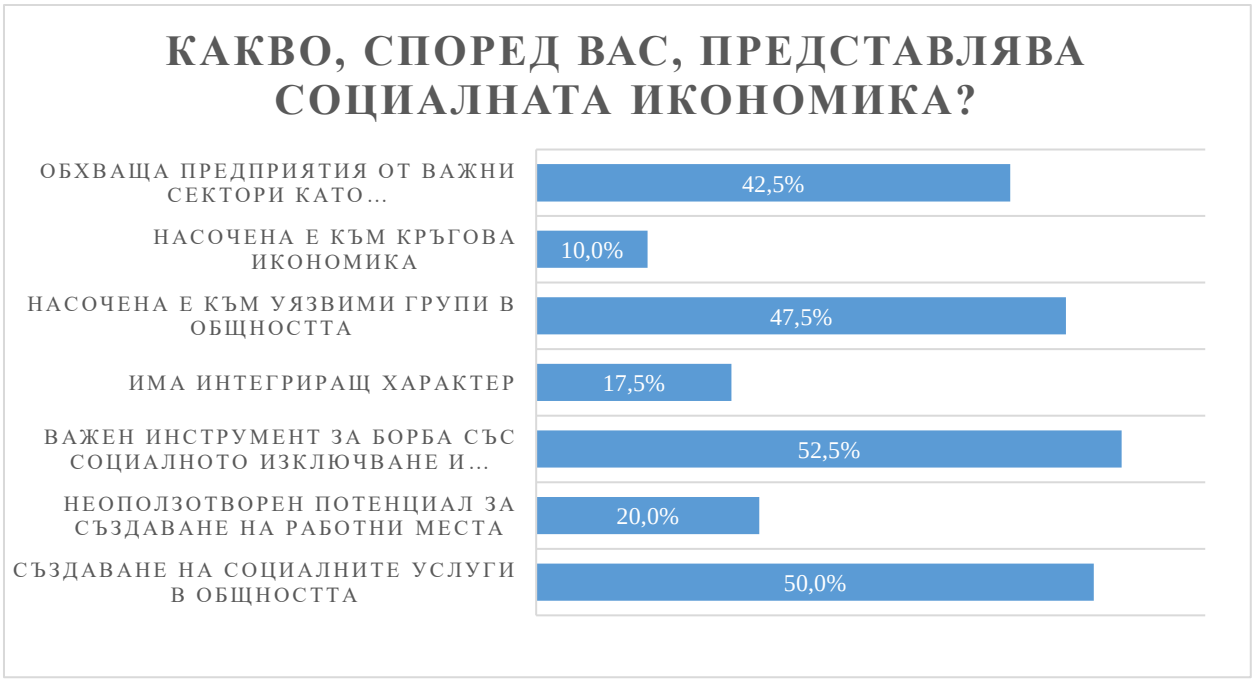

4. Въпросът **„Какво, според Вас, представлява социалната икономика?“** беше зададен с възможност за избиране на повече от един отговор. Преобладаващата част от анкетираните лица смятат, че най-важните характеристики, описващи социалната икономика са

създаването на социални услуги в общността (50 %) и че тя е **важен инструмент за борба със социалното изключване и бедността** (52,5 %). Според 47,5 % от участниците, социалната икономика основно **е насочена към уязвими групи в общността,** както и **обхваща предприятия от важни сектори като здравеопазването, дългосрочните грижи, социалната сфера, образованието и професионалното обучение, културата и популяризирането на културното наследство, модерните технологии, жилищното настаняване, развлекателния сектор, кръговата икономика, енергията от възобновяеми източници и управлението на отпадъците** (42,5 %). 20 % са посочили, че в сферата на СИ има **неоползотворен потенциал за създаване на нови работни места**. Според 17,5 %, социалната икономика **има интегриращ характер**, а най- малка част от анкетираните (10 %) смятат, че **е насочена към кръговата икономика**.

5. Има ли съществуващите социални предприятия на територията на Вашата община?

На въпроса „**Има ли съществуващите социални предприятия на територията на Вашата община?“** най-голям процент от анкетираните лица са посочили, че не знаят за такива – 40 % от получените отговори. С равен процент са отговорите на жителите, които смятат, че има такива предприятия на територията им (30 %), както и на тези, които смятат, че няма такива (30 %).

6. Смятате ли, че социалните предприятия на територията Ви имат нужда от подпомагане? (*в случай, че има такива*)

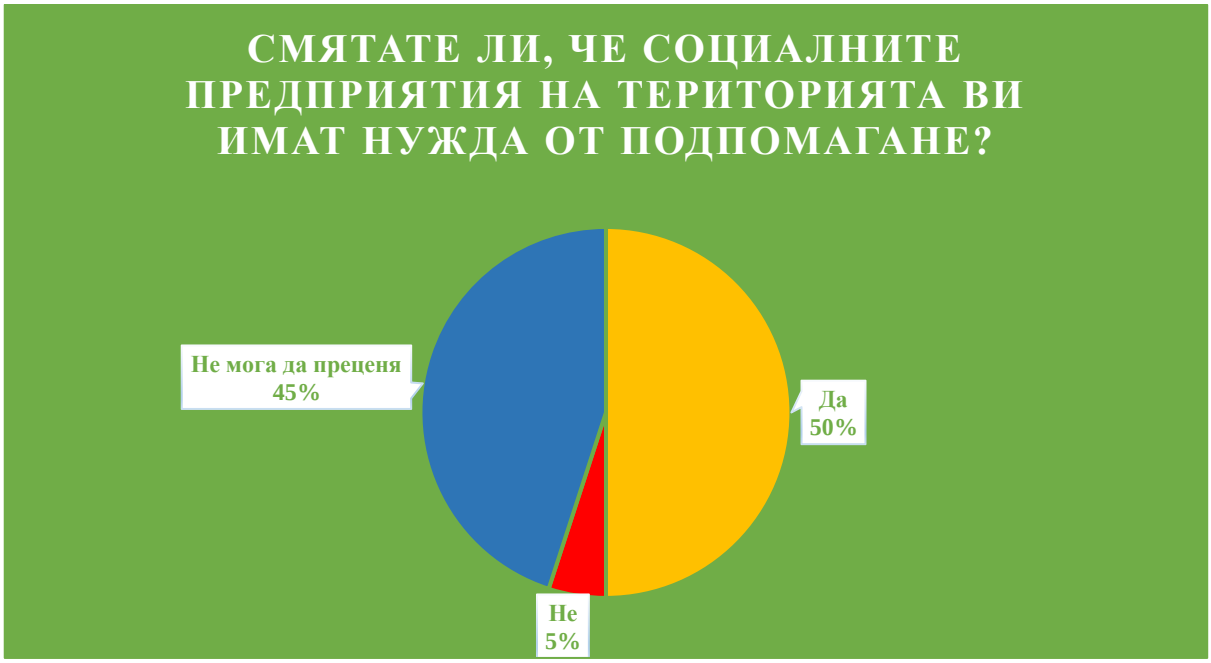

Социалните предприятия на територията на трите общини имат нужда от подпомагане според 50 % от участниците в проучването, докато 45 % не могат да преценят по различни причини. Само 5 % смятат, че не е нужно подпомагане в тази насока.

7. Смятате ли, че развитието на социалната икономика на територията Ви е важно?

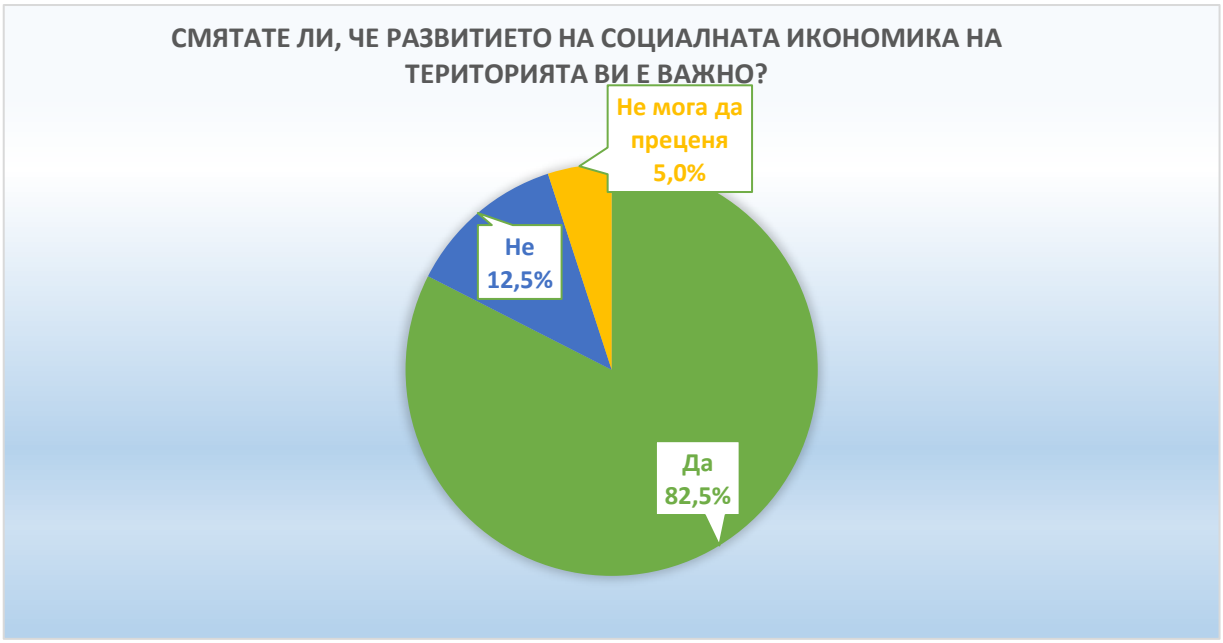

Огромна част от анкетираните лица на местно ниво смятат, че развитието на социалната икономика на територията им е важно – това са 82,5 % от отговорите. 12,5 % не могат да преценят дали това наистина е важно, а само 5 % смятат, че развитието й не е важно.

8. Участвали ли сте в инициатива или организация, свързана със социални дейности?

По-голяма част от анкетираните лица (57,5 %) не са участвали в инициатива или организация, свързана със социални дейности. 42,5 % са взели участие в такъв тип дейност.

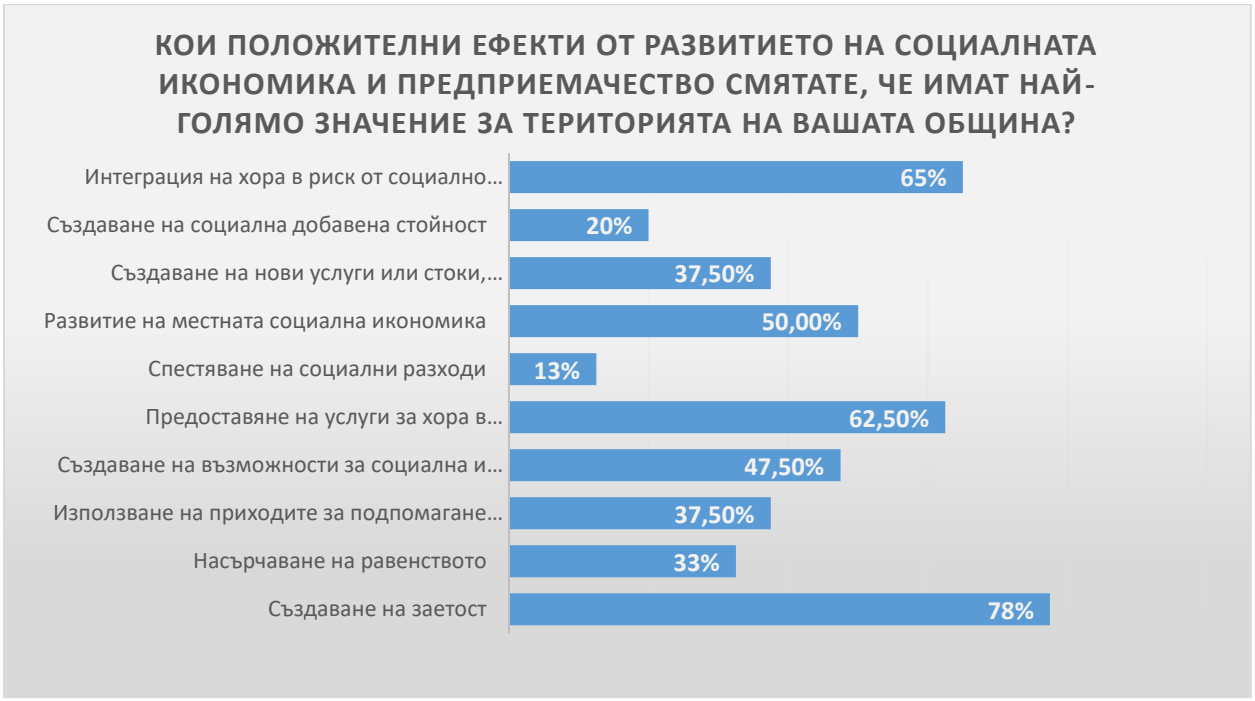

9. Въпросът **„Кои положителни ефекти от развитието на социалната икономика и предприемачество смятате, че имат най-голямо значение за територията на Вашата община?“** беше зададен с възможност за избиране на повече от един отговор. Най-голяма част от анкетираните лица смятат, че развитието на социалното предприемачество ще доведе до **създаване на заетост** (77,5 %), следвана от **интеграцията на хора в риск от социално изключване** (напр. роми, самотни хора, хора с увреждания, други) – 65 % и **предоставяне на услуги за хора в неравностойно положение** (62,5 %). Като следващи основни положителни ефекти от социалното предприемачество, участниците посочват **развитието на местната социална икономика** (50 %), **създаването на възможности за социална и професионална интеграция** (47,5 %), **използване на приходите за подпомагане на определени целеви групи** (37,5 %), **създаване на нови услуги или стоки, необходими на обществото** (37,5 %) и **насърчаване на равенството** (32,5 %). Като по-малко важни положителни ефекти, анкетираните лица виждат **създаването на социална добавена стойност** (20 %) и на последно място по брой отговори - **спестяването на социални разходи** (12,5 %).

10. Бихте ли участвали в инициативи и/или организации, свързани със социално предприемачество и развитието на социалната икономика на територията?

На въпроса „**Бихте ли участвали в инициативи и/или организации, свързани със социално предприемачество и развитието на социалната икономика на територията?“,** 85 % от жителите са дали положителен отговор, а само 15 % от тях не биха се включили в подобен тип дейност.

11. Въпросът **„Моля, дайте пример за социална инициатива, която смятате, че ще бъде полезна за Вашата територия“** беше зададен с възможност за отворен отговор, като част от анкетираните заинтересовани страни са отговорили и са дали следните идеи и предложения:

- Използване на методите на кръговата икономика за осигуряване на работни места на уязвими групи от населението чрез оползотворяване и преработване на различни видове отпадъци - например текстилни;
- Социално предприятие за хора с увреждания;
- Развитие на центъра за рехабилитация, интеграция на хора с увреждания;
- Създаване на фурна за хляб;
- Подпомагане на възрастни хора;
- Социално-предприемаческа инициатива, насочена към възрастното поколение;
- Обединяване на земеделците в общината в задруга, и така като единствен претендент да участват във всички програми, което ще даде на всички равен шанс, ще им спести работа и време и ще им гарантира успех при кандидатстване за финансиране, тъй като конкуренцията ще изчезне автоматично. Примерът е от ЮАР и това бе довело до завиден прогрес в отрасъла;
- Доброволен труд в полза на общността;
- Група за поддръжка и облагородяване на градската среда;
- Създаване на офис, достъпен за гражданите в неравностойно положение;
- Регистриране и преобразуване на Социално подпомагане – Драгоман в социално предприятие;
- Участие на повече хора в облагородяване на често посещавани места в района;
- Доброволен труд, свързан с озеленяване, поддържане на обществени територии, провеждане на спортни събития и др.;

- Партниране с нестопанска организация, с цел повишаване продажбите на продукта и същевременно генериране на финансови средства за съответната благотворителна дейност;
- Отглеждане на ароматни лекарствени растения и билки;
- Създаване на транспортна фирма за превоз на трудно подвижни хора до медицински услуги и административни учреждения;
- Интегриране на рискови групи за работа в земеделието;
- Облагородяване на градският парк с оформянето на младежка зона в него (скейт парк, покрита зона, в която деца и възрастни могат да практикуват различни дейности, като градинарство, както и различни работилници с родители;
- Запознаване на гражданите с правата им в рамките на Европейския съюз. Организиране на срещи с работодатели.

Анкетираните лица са дали разнообразни предложения, като най-много от предложенията са ориентирани към дейности, свързани с уязвими групи от населението - възрастните хора, хората с увреждания, както и труд в полза на общността и облагородяване и поддържане на местната градска среда.

Последният въпрос от анкетната карта **„Моля, дайте пример за добри практики за социално предприемачество, ако познавате такива“** отново беше зададен с възможност за отворен отговор, като част от анкетираните лица са отговорили и са дали следните отговори:

- ✓ Гората.БГ
- ✓ Учредяване на организации от хора с увреждания и производство на определен продукт
- ✓ Трудово - производителна кооперация "Родина"
- ✓ Социално интегриране на хората с увреждания
- ✓ Организиране на съвместни дейности между граждани, училища и институции
- ✓ Къщичка на добрите дела - Марияна Бъчварова, старши учител в СОУ "Максим Райкович" , гр. Лясковец
- ✓ Стимулиране на иновациите и предприемаческото мислене. Обучения по интереси.

Повече от 70% от дадените отговори на този въпрос от анкетираното местно население е, че не могат да посочат и не познават такива примери за добри практики в социалното предприемачество.

Възможности за развитие на социалното предприемачество и социалната икономика на територията на общините. Препоръки.

Подходът Водено от общностите местно развитие (ВОМР) е териториален подход, който е доказал предимствата си за развитие на местната икономика. Подходът дава възможност за многофондово финансиране на стратегии освен по ПРСР и по ОПРЧР, ОПНОИР, ОПОС и ОПИК за осигуряване на многосекторно развитие на териториите на местните общности.

От гледна точка на разбирането ни за социалните предприятия е ясно, че същите трябва да имат ясна социална мисия, да създават по-голямата част от доходите си чрез стопанска дейност, да реинвестират по-голямата част от своята печалба за реализиране на социални цели, да бъдат самостоятелни, независими от държавата, отговорни и прозрачни. Също така, едно предприятие се определя като социално само ако извършваната от него стопанска дейност е с ясно изразен и траен социален ефект спрямо лица от уязвими социални групи, като им предоставя подкрепа с цел преодоляване на социалната им изолация. Основните уязвими групи, в полза на които най-често работят социалните предприятия са хора с увреждания, хора от етнически малцинствени групи, хора в предпенсионна и пенсионна възраст, самотни родители, многодетни майки, трайно безработни, страдащи от различни зависимости, бивши затворници, деца, лишени от родителски грижи, други лица в неравностойно положение.

С оглед на разбирането за социално предприятие, следните три приоритета на програмата Програма „развитие на човешките ресурси 2021 – 2027 г. **(**ПРЧР 2021 – 2027г.), са допустими за включване в мерките от многофондовите стратегиите за местно развитие за прилагане на подхода ВОМР:

Приоритет 1: Насърчаване на заетостта и развитието на умения

Приоритет 2: Социално включване и равни възможности

Приоритет 3: Насърчаване на младежката заетост

По-специално подходът ВОМР трябва да допринася за изпълнението на една или няколко от следните специфични цели на приоритетите:

В рамките на приоритет 1 „Подобряване достъпа до заетост и качеството на работните места“:

Специфична цел 1 „Подобряване на достъпа до трудова заетост и мерки за активизиране за всички лица, търсещи работа, и най-вече за младите хора, по-специално чрез изпълнението на гаранцията за младежта, за дългосрочно безработните и групите в неравностойно

положение на пазара на труда и за неактивните лица, както и чрез насърчаване на самостоятелната заетост и социалната икономика“

Специфична цел 4 „Насърчаване на адаптирането на работниците, предприятията и предприемачите към промените, на активен живот за възрастните хора и остаряване в добро здраве, както и на здравословна и добре приспособена работна среда, която отчита рисковете за здравето“

В рамките на приоритет 2: Социално включване и равни възможности:

Специфична цел 2 „Насърчаване на социално-икономическата интеграция на маргинализирани общности като ромите“

В рамките на приоритет 3: Насърчаване на младежката заетост

Специфична цел „Подобряване на достъпа до трудова заетост и мерки за активизиране за всички лица, търсещи работа, и най-вече за младите хора, по-специално чрез изпълнението на гаранцията за младежта, за дългосрочно безработните и групите в неравностойно положение на пазара на труда и за неактивните лица, както и чрез насърчаване на самостоятелната заетост и социалната икономика“

Особено подходяща за подкрепа на социалното предприемачество и на съществуващите социални предприятя на територията на трите общини е подрепата *Специфична цел 1 на Приоритет 1 (чл. 4 (1)(а) от Регламент (ЕС) 2021/1057 за ЕСФ+) - Подобряване на достъпа до трудова заетост и мерки за активизиране за всички лица, търсещи работа, и най-вече за младите хора, по-специално чрез изпълнението на гаранцията за младежта, за дългосрочно безработните и групите в неравностойно положение на пазара на труда и за неактивните лица, както и чрез насърчаване на самостоятелната заетост и социалната икономика*

4. Подкрепа за развитие на предприятията от социалната икономика с цел създаване на условия за устойчива заетост на хора в неравностойно положение и изпълнение на социално-значими дейности

Развитието на предприемачеството, вкл. социалното, има важна роля за създаването на устойчиви работни места, вкл. за групите в неравностойно положение. Предоставянето на възможности за развитие на самостоятелна стопанска заетост и на социални предприятия, на устойчиво сътрудничество между субектите на социалната и солидарна икономика, на предприемачески умения и управленския капацитет ще доведе не само до създаването на работни места, но и до намаляване на риска от бедност и социална изолация.

Целенасочените мерки за подкрепа на умения за предприемачество, вкл. социалното и самостоятелна заетост, насочени към младите хора, също ще бъдат част от СЦ 1 на П1 и не се включват в Приоритет 3 (П3).

Дейностите могат да бъдат насочени към подкрепа за стартирането на социални предприятия - стимулиране на потенциални предприемачи, развитие и преценка на бизнес идеи, разработване на бизнес планове, обучения за предприемачески умения в областта на социалното предприемачество, подкрепа за регистрация на бизнес дейности, др.

Дейностите могат да са насочени и към съществуващи социални предприятия, вкл. за развитие на умения на заетите в тях чрез различни видове обучения за повишаване на уменията (вкл. дигиталните и зелените умения), компетенциите и професионалната квалификация, чрез субсидии за създаване на устойчиви работни места и за възнаграждения за новоназначени лица от уязвимите групи, с акцент върху жените, хора с намалена работоспособност и продължително безработни.

Насърчава се включването на обучения за развитие на умения за социално предприемачество и управление на социално предприятие, в т.ч. дигитални, както и умения насочени към „позеленяване“ на дейността или на продуктите/услугите/процесите в социалните предприятия.

Допустими целеви групи:

Предприятия/организации - субекти на социалната и солидарна икономика;

Лица, заети в социални предприятия/организации, субекти на социалната и солидарна икономика.

Допустими бенефициенти /кандидати и партньори/:

Социални предприятия; субекти на социалната и солидарна икономика.

Източници

Социалната икономика в ЕС - http://ec.europa.eu/growth/sectors/social-economy_en

Министерство на труда и социалната политика. Национална концепция за социална икономика. София, 2011 г. http://seconomy.mlsp.government.bg/

Михайлов, С., Социални предприятия в България (доклад), Форум „Социални предприятия в България“, София, 2014 г.

Бизнес наръчник за социално предприемачество – Практически бизнес наръчник, 2018 г.

Илчева, М., Ефективни модели за социално включване чрез взаимодействие на социалната икономика и социалната работа

Маринова, Ц., Развитие на социалната икономика в България в период на криза. НБУ, София, 2016 г.